

Фінанси, банківська справа і страхування

УДК 336.051

Личак Олександр Олегович

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

***Анотація.** У статті проаналізовано теоретичні та практичні аспекти формування ресурсів комерційних банків, розглянуто сучасні підходи до управління кредитним ризиком. Для визначення стратегії управління ризиками банку розроблено економетричну модель взаємозв'язку кредитування фізичних осіб та основних економічних і соціальних показників: індекс реальної середньомісячної заробітної плати, індекс номінальної заробітної плати, індекс споживчих цін, валовий внутрішній продукт, доходи та витрати населення, роздрібний товарообмін, середньомісячна номінальна заробітна плата. Визначено, що очікується подальший спад ризику споживчих кредитів, і простежується стабілізація в середньостроковій перспективі.*

***Ключові слова:** ресурси банку, банківська система, банківський ризик, ризикові операції, зобов'язання, управління ризиками.*

Актуальність проблеми дослідження. В умовах функціонування економіки нашої країни, коли йде процес становлення ринкових відносин, вирішальне значення має розвиток та удосконалення діяльності комерційних банків, проведення ними активних операцій з мінімальним ризиком. Комерційні банки є одним з найважливіших елементів інфраструктури економіки. Саме вони забезпечують взаємозв'язок між державою, товаровиробником і населенням шляхом здійснення між ними

розрахунків, залучення тимчасово вільних коштів та надання позик. Розвиток банківської системи України в останні роки характеризується динамічним зростанням обсягів діяльності, зокрема – обсягів кредитного портфеля, що об'єктивно спричиняє зростання рівня ризику банківського кредитування. Для ефективного управління банківськими ресурсами з метою мінімізації ризику потрібні інноваційні технології формування кредитних ресурсів банківських установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління ризиками та створення оптимального механізму управління не є новими. Їх вивченням займалися та займаються такі вітчизняні економісти, як Батракова Л. Г., Бутинець Ф. Ф., Васюренко О. В. Валравен К., Герасимович А. М., Дзюблюк О. В., Зіміна О. В., Лаврушин О. І., Мороз А. М., Масленченков Ю. С., Панов Г. С., Примостка Л. О, Савлук М. І., Шевченко Р. І., та ін. Проблеми формування та управління інноваційним потенціалом суб'єктів господарювання знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Вікулова В., Галушка Є., Гусакова М., Ільяшенка С., Кравченко С., Крухмаль О., Мартюшевої Л., Шипуліної Ю., Вютріха У., Друкера П., Істенберг-Шика Г. тощо.

Мета та завдання. Мета дослідження – провести аналіз механізму управління ризиками комерційного банку, виявити проблеми кредитування як найризиковішої банківської операції, розробити та надати пропозиції і рекомендації щодо її покращення.

Виклад основного матеріалу. Виконання абсолютної більшості операцій у банківській діяльності супроводжує ризик. Відповідно до результатів дослідження, управління ризиком базується на вивченні випадків виникнення збитку, що мали місце у минулому, оцінці імовірності його появи для конкретного клієнта й обґрунтуванні різноманітних способів попередження або відшкодування збитку.

Банк прагне максимізації прибутку з урахуванням допустимого ступеня ризику. Від того наскільки добре банк реалізує свої функції в багатьох випадках залежить й економічне становище регіонів, які вони обслуговують, оскільки банківські кредити сприяють появі нових підприємств, збільшенню кількості робочих місць, сприяють забезпеченню їх економічної працездатності. Тому розуміння змісту операцій банку вкрай важливо, особливо для українських банків.

Відповідно, ресурси комерційного банку – це сукупність коштів, які перебувають у розпорядженні банку і використовуються з метою забезпечення його діяльності та отримання прибутку. Ресурси комерційного банку включають в себе: капітал комерційного банку (власні кошти банку), залучені кошти та позичені кошти. Етапи формування та використання ресурсів комерційного банку показано на Рис. 1.

Власні ресурси комерційних банків формуються за рахунок статутного капіталу банку, а також фондів, які створюються банками для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, а також прибутку поточного і минулого років [4].

Другою складовою ресурсів банків є залучені кошти. Необхідно відмітити, що більша частина ресурсів комерційного банку формується за рахунок залучених та позичених коштів, а не власних. Формування залучених банківських ресурсів через проведення депозитних операцій є однією з найважливіших основ організації діяльності комерційних банків. Це пояснюється тим, що залученим ресурсам належить основна роль у покритті потреб банку в коштах для здійснення активних операцій. Комерційні банки використовують і такий метод залучення внесків, як встановлення залежності між кредитуванням клієнта і накопиченням коштів на його депозитному рахунку. Депозитні операції відіграють значну роль у діяльності банку, так як депозитні операції є головним джерелом проведення активних і, перш за все, це є вид пасивної операції [5].

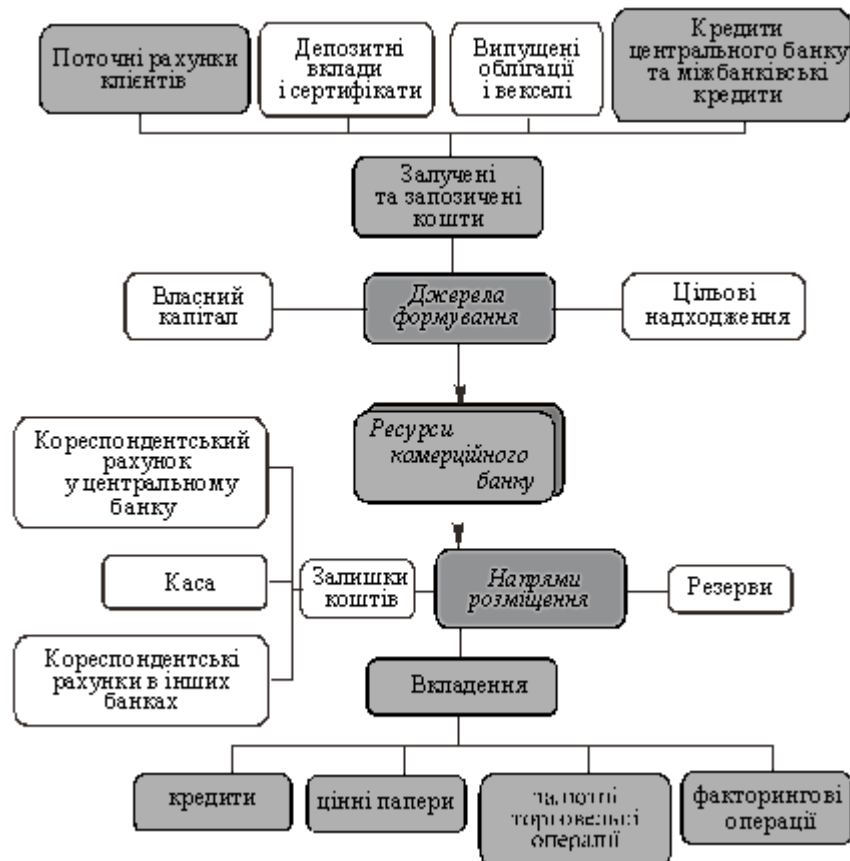

Рис. 1. Формування та використання ресурсів комерційного банку

Найбільшу питому вагу у структурі активних операцій банку традиційно займають кредитні операції. Позикові операції є одним із найефективніших, тобто прибуткових способів розміщення ресурсів банку. Водночас кредитні операції є найбільш ризикованим видом операцій комерційного банку. Кредитні операції банку формують його кредитний портфель.

Кредитний портфель комерційного банку являє собою сукупність вимог банку за наданими кредитами.

До складу кредитного портфеля банку входять:

- кредити організаціям і підприємствам (юридичним особам);
- кредити приватним особам;
- міжбанківські кредити.

Кредитний портфель банку містить агреговану балансову вартість усіх кредитів, у тому числі прострочених, пролонгованих та сумнівних до повернення. Він не включає: відсотки нараховані, але не сплачені, непрофінансовані; зобов'язання видати кредит; кредитні лінії, які ще не використані; гарантії та акредитиви; оперативний лізинг [6].

Так, кожне рішення щодо надання кредитів, незалежно від розміру та терміну запрошеного кредиту, повинне прийматися колегіально – Правлінням банку, Кредитним комітетом, кредитною комісією тощо, оскільки кредитування є найбільш ризиковою банківською операцією. Кредитування позичальників здійснюється банками за умови дотримання відповідних економічних нормативів банківської діяльності. НБУ розроблені і діють економічні нормативи стосовно надання кредитів. Схему оцінки кредитоспроможності та прийняття рішення про доцільність надання кредиту показано на Рис. 2.

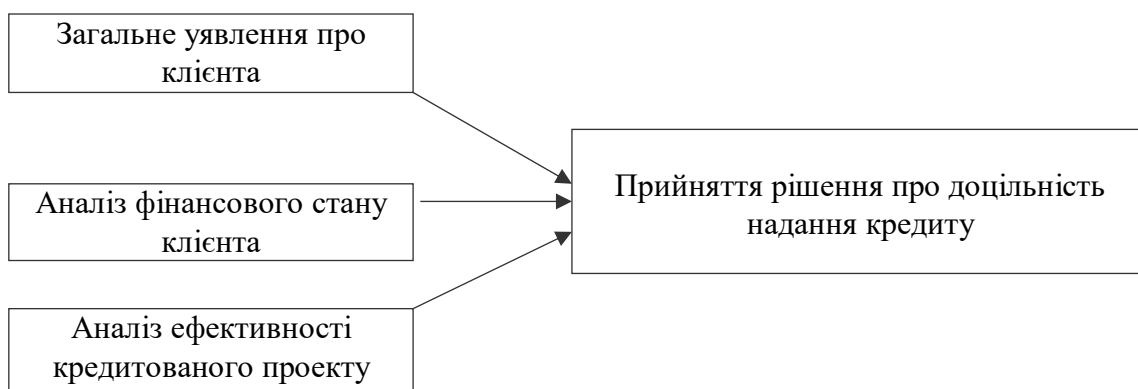

Рис. 2. Схема прийняття рішення про доцільність надання кредиту [3]

У найширшому розумінні кредитний ризик – це невизначеність щодо повного та своєчасного виконання позичальником своїх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди. Кредитний ризик характеризує економічні відносини, що виникають між двома контрагентами – кредитором і позичальником – з приводу перерозподілу фінансових активів. Оскільки між кожною парою контрагентів складаються власні відносини, які не повторюються і не можуть бути виміряні точно, то процес оцінювання

кредитного ризику досить складно піддається формалізації. Кредитний ризик має певні особливості, котрі повинен брати до уваги менеджмент банку в процесі управління.

Відповідно, з теоретичного погляду для оцінки кожного окремого кредитного ризику має бути застосована спеціально створена для цього методика, яка б дозволяла врахувати всі особливості конкретного позичальника. Звичайно, на практиці реалізувати такий підхід досить складно, та і не завжди доцільно. Крім того, певні характеристики позичальника, наприклад його моральні якості чи репутація, котрі вказують на наміри відносно повернення кредиту, не можуть бути виміряні кількісно. Тому в процесі аналізу застосовують певні формалізовані процедури та методики, що дозволяють оцінити основні параметри платоспроможності позичальника, абстрагуючись від другорядних. Хоча інколи саме другорядні з погляду кредитора чинники, на які він своєчасно не звернув уваги, стають причиною підвищення кредитного ризику [6].

По-третє, кредитні ризики тією чи іншою мірою супроводжують всі активні (а не лише кредитні) операції банку, тому потреба в оцінці кредитного ризику виникає в банку постійно. До того ж власне кредитні операції супроводжуються не лише кредитним, а й іншими ризиками: відсотковим – за надання кредиту під плаваючу ставку, інфляційним – за видачі довгострокового кредиту під фіксовану ставку, валютним – за надання позички в іноземній валюті та ін. Отже, в процесі управління слід чітко відрізняти кредитний ризик, пов'язаний з неповерненням основної суми боргу та процентів, від інших видів ризику, бо до них застосовуються різні методи управління [7].

Таким чином, проблема зниження саме кредитного ризику банку суттєво залежить від досконалості застосовуваних банком методів його оцінювання. Ці методи можуть бути уніфіковані лише до певної міри, адже кожен банк має власну клієнтуру, свій сегмент ринку, галузеву специфіку,

конкретні можливості. Обрані банком методики мають максимально враховувати ці особливості та втілювати диференційований підхід до оцінки саме кредитного ризику, адже показники, за якими оцінюється діяльність одних позичальників, можуть бути зовсім неприйнятними для інших. Проте мінімальний рівень уніфікації методики оцінювання кредитного ризику є необхідним, адже це допомагає банкам розробити власну систему підтримки управлінських рішень з надання позичок і забезпечує заданий рівень якості кредитного портфеля банку.

Кредитування фізичних осіб тісно пов'язане з різними економічними і соціальними показниками. Це пояснюється тим, що, впливаючи один на одного, вони викликають певні зрушення в економіці, причому ці зміни можуть надавати різний ефект, як позитивний, так і негативний.

У зв'язку з цим для визначення стратегії управління ризиками банку є необхідність розробити економетричну модель взаємозв'язку кредитування фізичних осіб та основних економічних і соціальних показників: індекс реальної середньомісячної заробітної плати, індекс номінальної заробітної плати, індекс споживчих цін, валовий внутрішній продукт, доходи та витрати населення, роздрібний товарообмін, середньомісячна номінальна заробітна плата. Для вивчення взаємозв'язку між показниками нами була використана матриця взаємної кореляції між ними, що представлена в таблиці 1.

Кореляційна матриця [2]

	Кредити	Індекс реальної середньомісячної з / п	Індекс номінальної з / п	ІСЦ	ВВП, млн. грн.	Доходи, млн. грн.	Витрати, млн. грн.	Роздрібний товарооборот, млн. грн.	Середньомісячна номінальна з / п
Надано кредитів	1	-0,026	-0,113	-0,09	0,967	0,949	0,949	0,962	0,937
Індекс реальної середньомісячної з / п	-0,02	1	0,215	-0,46	0,1231	0,098	0,101	0,072	0,092
Індекс номінальної з / п	-0,113	0,215	1	0,751	-0,15	-0,180	-0,180	-0,153	-0,177
ІСЦ	-0,09	-0,467	0,752	0,22	-0,223	-0,222	-0,224	-0,186	-0,215
ВВП, млн. грн.	0,968	0,123	-0,156	-0,22	1	0,992	0,993	0,989	0,982
Доходи громадян, млн. грн.	0,949	0,098	-0,18	-0,22	0,992	1	0,999	0,995	0,997
Витрати громадян, млн. грн.	0,949	0,33	-0,180	-0,22	0,993	0,999	1	0,994	0,996
Роздрібний товарооборот, млн. грн.	0,962	0,073	-0,154	-0,18	0,989	0,995	0,995	1	0,996
Середньомісячна номінальна з / п	0,937	0,092	-0,178	-0,21	0,982	0,996	0,996	0,996	1

Джерело: складено автором

Якісну оцінку коефіцієнтів кореляції проведемо за допомогою шкали Чеддока (табл. 2). З кореляційної матриці випливає, що індекс реальної середньомісячної заробітної плати, індекс номінальної заробітної плати працівників і індекс споживчих цін мало пов'язані з показником споживчого кредиту і тому з подальшого розгляду виключені. Найбільший зв'язок мають показники валового внутрішнього продукту, доходів і витрат населення, роздрібного товарообміну і середньомісячної номінальної заробітної плати.

Використовуючи можливості системи STATGRAPHICS V. 15, для визначення наближеності факторів використовувався кластерний аналіз, що являє собою багатовимірну статистичну процедуру, що виконує збір даних,

що містять інформацію про вибірку об'єктів, і потім впорядковує об'єкти в порівняно однорідні групи (Рис. 3).

Таблиця 2

Шкала Чеддока

г х. у	Оцінка зв'язку
0,1–0,3	слабкий
0,3–0,5	помітний
0,5–0,7	помірний
0,7–0,9	високий
0,9–1,0	дуже високий

Dendrogram

Furthest Neighbor Method, Squared Euclidean

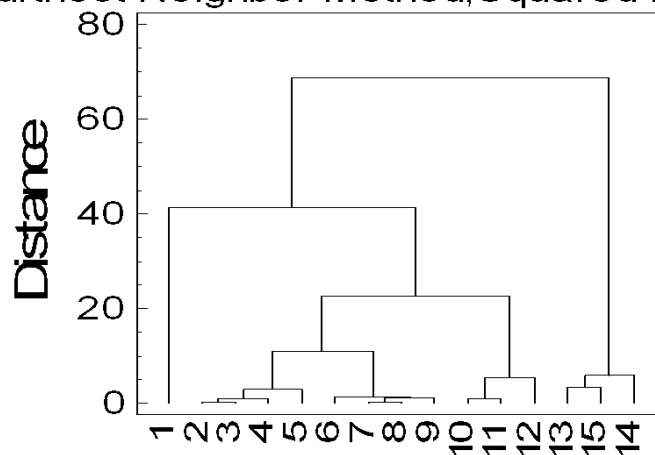

Рис. 3. Результати кластерного аналізу [2]

У результаті аналізу виявлено, що показники є близькими один до одного за значеннями, отже можна зробити висновок, що вибірка зроблена вірно, і обсяг кредитів найбільш залежить від взаємозв'язку даних показників. Використовуючи можливості системи STATGRAPHICS V. 15 була побудована множинна регресійна модель. На підставі отриманої моделі, системи STATGRAPHICS V. 15 був побудований графік прогнозу ризику при наданні споживчих кредитів (Рис. 4).

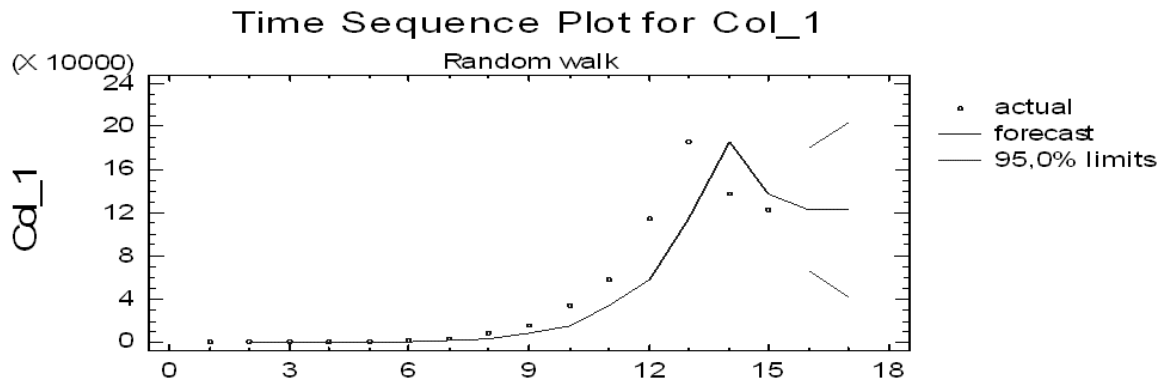

Рис. 4. Прогноз ризику споживчих кредитів на 2017 р. [2],

Джерело: розробка автора

Отримані прогнозні значення (forecast) з довірчими інтервалами прогнозу на рівні значимості α . Виходячи з графіка, можна констатувати, що очікується подальший спад ризику споживчих кредитів, проте простежується стабілізація в середньостроковій перспективі.

Висновки. Отже, позитивний ефект для розвитку банківського кредитування на споживчі потреби можуть внести: покращення методичного забезпечення організації кредитування шляхом розробки відповідних внутрішньобанківських положень; оптимізація процедури оформлення кредиту; широке використання скорингових систем для оптимізації управління ризиками, скорочення частки готівкових коштів при видачі і погашенні позички, що призведе до зменшення витрат обігу і посилення контролю за цільовим використанням ресурсів банку.

Тільки оновлена система банківського кредитування та клієнтоорієнтоване персоніфіковане управління цими процесами має забезпечити впевненість в отриманні прибутку та розвитку надійної майбутньої діяльності як за якісними, так і за кількісними показниками. Для досягнення банком реальних результатів у цьому напрямку треба чітко розуміти деталі процесу кредитування.

Робота повинна проходити у двох площинах, які орієнтовані на внутрішні стани з боку менеджменту та працівників банку та з боку

відображення рівня розвиненості та стану клієнтів. З боку банку з метою забезпечення ефективної діяльності менеджмент розробляє власну внутрішню політику та механізми її реалізації, наявність та впровадження яких відіграють центральну роль у досягненні сталості банку. Оскільки метою діяльності банку є отримання прибутку, детального аналізу і вирішення потребують проблеми досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю і ризиком, зокрема кредитних операцій, та визначення допустимого рівня кредитного ризику, при якому може працювати банк. Мінімізація ризиків банківського споживчого кредитування повинна здійснюватися силами самих банків шляхом застосування активних методів впливу на імовірність неповернення позик і відсотків по них у бік зменшення. Завдання банку – удосконалювати внутрішній кредитний ризик-менеджмент. Мотивацією слугує підвищення конкуренції, але для цього на державному рівні слід вирішити неузгоджені інформаційні, законодавчі, загальноекономічні питання.

Література

1. Бутник, О. М. Економіко-математичне моделювання перехідних процесів у соціально-економічних системах: монографія. / Бутник, О. М. – Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК»; СПД Лібуркіна Л. М., 2004. – 304 с.
2. Волошин І. В. Розрахунок резервів відшкодування можливих втрат за кредитними операціями за допомогою коефіцієнтного аналізу і повної моделі банку / Вісник НБУ. – 1999. – №9. – с. 61
3. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
4. Кириченко О. А., Міщенко В. І. Банківський менеджмент: навч. посіб. / Кириченко О. А., Міщенко В. І. – К.: Знання-Прес, 2002. – 438 с.

5. Кротюк В. Банківська система України в 2015 році / Вісник НБУ. – 2016. – №3. – с. 2.
6. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика: навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. / Лагутін В. Д. – К.: Знання, КОО, 2012. – 215 с.
7. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Держ. ком. стат. України. – Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>